

Масъул муҳаррир: филология фанлари доктори, профессор Ш.С.Сафаров.
Такризчилар: тарих фанлари номзоди, доцент Б.Тўракулов, филология фанлари номзоди, доцент Н.Бегалиев.

Ушбу рисолада Самарканд шахрининг тарихий минтақасида XI асрлардан ташкил топган 75 махалланинг вужудга келиши, жугрофий жойлашиши, кўшни махаллалар билан чегарадош эканлиги, тарихий шахслар, шоирлар, олимлар, касиб ва меъморлар тўғрисидаги қисқа маълумотлар келтирилган.

Кириш

Инсоният тарихида жуда кўп ижтимоий кадриятлар тараккиётнинг асосий омили бўлиб хизмат қилган. Марказий Осиё халқлари тарихида салмоқли рол ўйнаган махалла типидagi жамоа ҳам ана шундай ижтимоий кадриятлардан бири саналади.

Ушбу рисолада Самарканд шахрида XI асрлардан бошлаб ташкил топган махаллалар тарихий ва ҳуқуқий ҳужжатларда ўз ифодасини топди. XIV-XV асрларда махаллалар тизими шаҳар ижтимоий-иқтисодий ҳаётининг ривожланишида катта рол ўйнади. Кейинги даврларда фуқароларнинг ўзини-ўзи бошқаришининг бу шакли Самарканд шахрининг маданий ва маънавий равангини таъминлади.

Мазкур китобда Самарканд шахрида XI - XXI асрларда вужудга келган 75 махалла тўғрисидаги қисқача маълумотлар келтирилди.

Шаҳримиз махаллалари тўғрисидаги маълумотлар ўзбек, рус, инглиз, корейс ва турк тилларида берилмоқда. Тарихий маълумотларни рус тилига М. Меликова ва А. Ақобирова инглиз тилига филология фанлари номзоди Г.Рахимов иқтидорли талабалардан. А.Жураева, З. Шарипова, корейс тилига ўқитувчилар Ким Так Чёл, А. П. Эм. ва Н. А. Расулов, иқтидорли талабалар Д. Хамрокулова, Д. Шарипова, Д.Шокирова, турк тилига ўқитувчи Зейне Полат, талабалардан Э. Бекирова, А. Акбаров, Р.Кулиев ва

Г.Фозиловалар таржима қилдилар. Фурсатдан фойдаланиб, хорижий мутахассислар, институт ходимлари ва ижодкор талаба-ёшларига миннатдорчилик билдираман. Рисола ёш илмий ходимлар, тадқиқотчилар, аспирантлар ва кенг китобхонларга мўлжалланган.'

Самарканд маҳаллалари тўғрисида қисқача маълумотнома

ГОТФАР (ГОТИФАР) – Абулкосим Фирдавсийнинг «Шохнома» асарида ёзилишича, Готфар Мовароуннахрнинг ислом истилосигача бўлган даврдан харбий бошлиги эди. Бу тўғридаги маълумотларни XIX аср тарихий манбаларида ҳам учратиш мумкин. Готфар маҳалласи Шахристон (Хозирги Афросиёб) ҳудудидаги Исфизор маҳалласига чегарадош бўлиб, унинг ҳудудидаги Новадон ва Готфар ариклари устида қурилган кўприк бор эди.

XVI асрнинг ҳуқуқий ҳужжатларида Абу Тохир Хожанинг «Самария» асарида Готфар маҳалласи аркнинг гарбий-шимолий қисмида жойлашганлиги ёзилади. Бу сарзаминда авлиёлар, диний уламоларнинг хоки-пойи мавжуд. Жумладан, Хожа Абулфаворис Бағдодий, имом Ломиший, Умар бин Аҳмад Маргилоний, Искандар Дермий, Хожа Зайниддин Димиший, «Тали тўгон» тепалигида Ҳазрат Шамс улайимойи Халвоий, Хожа Дурюзагар, Хожа Мўйтоб каби ислом оламида таникли шахслар қўмилган. «Тали муҳаррабон» тепалигида эса Хожа Готфарий дафн этилган.

XI асрда Умар Хайём яшаган бу маҳаллада шоир ва олимлар Хожа Шамсиддин Готфари, Хожа Мавлоно Готфари, меъмор Рафик ибн Абдулло қабилар истикомат қилишган.

XII аср тарихшуноси Низоми Арўзи Самаркандий бу минтақада кипарис ўсимлиги қўплигини ёзган эди. Маҳалладошлар асосан хунармандчилик, дехқончилик ва савдо билан шугулланганлар.

ФАКИХ АБУЛЛАЙС. Самарканд шахрининг жанубий-шарқий минтақасида X асрда барпо бўлган бу маҳалла Жўғихона, Мирзо Пўлод, Ялангбек ва Дари Занжир маҳаллалари билан чегарадош.

Маҳалла ҳудудида мадраса, масжид, хужралар, таҳоратхона, ховуз, мактаб бинолари, бакколлик, гўшт дўконлари, қарвонсарой мавжуд бўлган. Чоқардиза қабристонининг бир қисми шу маҳаллага туташ жойлашган.

Маҳалла X асрнинг алломаси «Бўстонгул Орифин» асарининг муаллифи Абдуллайс Наср ибн Муҳаммад Самарканди номи билан юритилади. Алломанинг авлодлари XVIII асргача ушбу сарзаминда яшаганлар. Мутафаккирнинг авлодларидан бири Жалолиддин Фазлуллох Абдуллайс (1406-1469 йй) буюқ шоир ва давлат арбоби Алишер Навоийга устозлик қилган эди. Абу Тохир Хожа «Самария» асарида «Яъқуб Абдуллайс самаркандлик факих Ҳазрат Абдулайс наслидан дир. Унинг қабри факих Абдуллайс маҳалласида», деб ёзилган. (41-бет). Бу минтақада таникли олим Журжоний, шоир Умур Боки, гилкор, меъмор ва ганчкор усталар Дадажон, Абдуқодир ва Абдурашидлар яшаб ижод қилганлар.

ДАРИ ЗАНЖИР. XVI- XVII асрларда маҳалла Хаёти Хон (Хоннинг ховлиси) номи билан

юритилган. Махалла XIV асрнинг охирида вужудга келган бўлиб, ислом динига жиддий эътиқод кўйган фуқаролар хотин-кизларни махрам (яъни номахрам одамларнинг нигоҳидан саклаш)она яшашлари учун эшикларни занжирлаб истикомат қилганлиги учун XVIII асрдан бошлаб занжирланган эшик номи билан юритилган.

Махалланинг аксарият аҳолиси Зомин туманининг Култепа кишлоғидан кўчиб келганлар. Абу Тохир Хожанинг «Самария» асарида, ёзишича «Дарвиш Холид мазори Дари Занжир махалласидадир. У Хусайн Хоразмийнинг халифаларидан бўлиб, сулуки жаҳрия экан. Дари Занжир Амир Темур Кўрагон хотинининг работи бўлиб, Чокардизанинг гарб томонида ва мусулмонларнинг кабристонига туташган», деб қайд қилинган.

Махаллада XVIII асрда қурилган мадраса, мактаб, ховуз (унинг зиналари 18 қатор бўлиб, арча ёғочидан қурилган), савдо дўконлари фаолият кўрсатган.

Тарихнависларнинг ёзишича, махалла масжиди Самарканднинг муқаддас жойлардан бири эди. Масжид шайх Абу Мансур Мотуридий масжидининг яқинида жойлашган. Бинони тошкентлик Орифжонбой мелодий 1834 йилда янғидан пишиқ гишт ва ганч билан қурган экан.

Махалла фуқаролари таникли усталар ва меъморлар Амонулло, Абдуҳаким, Шамсиддин, Расул, Азим, Зайниддин, Юнус, Ҳаким ва Раҳматжон каби шахслар билан фахрланганлар.

КЎК МАСЖИД. Ушбу ном билан аталган махалла жуда кўп асарларда тилга олинади. Жумладан, Абу Тохир Хожанинг «Самария» асарида Қутби Чаҳордахўм мазори тўғрисида сўз юритилиб, унинг асл номи Шайх Нуриддин Басир эканлигини, онаси билан Нўшкент (Тошкент вилояти кишлокларидан бири)дан Самаркандга кўчиб келиб, Новадон булогининг ёқасида Кўйи чўпононда сабзаранг ёки «Масжиди кабуд» (турклар «Кўк масжид» деб атаганлар) масжидида кўниб (1242 й) шунда ўрнашганлигини» ёзади. Демак, «Кўк масжид» мусулмонларнинг диний эътиқод қиладиган маскани бўлибгина қолмасдан, у тарихан кўхна махалла ҳамдир.

Кўк масжид махалласи Самарканднинг Арки қаршисида, шаҳарнинг шимолий-ғарбий қисмида вужудга келган. Махалла XIX асрнинг охири ва XX асрнинг бошларида Новадон махалласи таркибида бўлиб, шимолдан Сўфи Розик ва Юсуфбой, шарқдан Кўшховуз, жанубдан Тағи шўр ва Бўстониҳон, ғарбдан Новадон ариғи билан чегарадош бўлган.

Бу махаллада хунармандлар, усталар, савдогарлар, саройбонлар, олимлар истикомат қилганлар. Жумладан, машхур шашмаком устаси Хожи Абдуазиз Абдурасулов, академиклар Аловиддин Баҳовиддинов, Ислом Зоҳидовлар шу махалла фарзандларидирлар.

БОГИ МАЙДОН. Махалла Регистон меъморий ансамблининг орқа томонида, қосиблар жамоаси Заргарон, Кўк масжид, Тағи Шўр билан чегарадош бўлиб, XVII-XVIII асрларда вужудга келган.

Ушбу ном билан юритилган яна Боғи майдон-2 ва Боғи майдон-3 махаллалари ҳам Боғи майдонга кўшни ҳисобланади. Махалланинг фуқаролари XIX-XX асрнинг биринчи чорағида Самарканд туманига қарашли Боғи майдон кишлоғидаги дала ховлиларида ёзда дехқончилик, боғдорчилик билан шугулланишиб, қишда шаҳардаги ховлиларига келганлар. Шўролар даврида кишлоклар қолхозлар тасарруфига ўтиб, аҳолининг бир қисми шаҳарда яшашга мажбур бўлдилар.

Махаллада иккита масжид қурилган эди. Улардан бирини «Масжиди муқатта» деб аташган. Муқатта атамасининг маъноси «Ислима» ва «Хитой» усулида кичик қилиб қесилган ёғочдан қурилган бино маъносини аниқлаган. Бу масканда мадраса ҳам қурилган.

Махалла аҳолиси бош қийим тикиш, савдо, хунармандчилик, меъморчилик билан шугулланганлар.

КЎШ ХОВУЗ. Махалла XV асрда Самарканд шаҳрининг шимолий-ғарбий минтақасида вужудга келган. Махалла шимол томондан Хўжажон Хўжа, шарқдан Сўфи Розик ва Маддохи, жануб томондан Тағи Шўр ва ғарбдан Кўк масжид ва Юсуфбой махаллалари билан чегарадош.

Махалла ҳудудида мадраса, иккита масжид, мактаб, хаммом, учта мазор, бакколлик дўконлари, қарвонсарой, атторлик бозори, икки қаватли ховуз ва бошқа тарихий бинолар мавжуд бўлган. Ховузнинг бирида сув лойқадан тозаланиб, иккинчи ховузга қўйилгач, уни истеъмол қилиш мумкин эди.

Махаллада машҳур таржимон Мирзо Кўкандбой, шоир Саидахмад Васи, наққош Маҳмуд, меъмор Абдуқодир Боқиев ва шоир Фикри яшаб ижод қилганлар.

Махалла ҳудудида яҳудий миллатига мансуб махаллий бойлардан бирининг ҳомийлиги билан яҳудий хотин-қизларининг синагоги очилган эди. Ҳозирги вақтда синагога тугатилиб, унинг биносида кўзи кўрларнинг клуби фаолият кўрсатади.

Махалла фуқаролари композитор Ўзбекистон халқ артисти, профессор Дони Зоқиров, академиклар Минҳож Гуломов ва Ислоҳ Зоқидов, профессорлар Бобоқул ва Мардонқул Рустамовлар билан фахрланадилар.

МАҲДУМИ ХОРАЗМ. Махалла XV-XVI асрларда ташкил топди. Унинг номи шу минтақада яшаган тасаввуф тарикатининг буюк намояндаси, Аҳмад Яссавий таълимотининг давомчиси Маҳдуми Хоразм номи билан боғлиқ.

Маҳдуми Хоразм ислом оламида салмоқли ўрин эгаллайди. Унинг қарашларига оид талайгина диний ва тарихий манбалар мавжуд. Абу Тохир Хожанин «Самария» асариде бу улуг зотнинг хизматлари Самарқандда Яссавия ва нақшбандия тарикатларини ривожлантиришдаги роли билан изоҳланади. Ушбу асарнинг 22-бетиде «Гори ошиқон»даги суфийлик хужралари, муқаддас жойлар ва қиллада ўтиришни ихтиёр этган диндорларга яратилган қулайликлар, 41-бетде Мавлоно Дарвишнинг Маҳдуми Хоразм билан гоъвий яқинлиги, машҳур «Хидоя» асарининг муаллифи Бурхониддин Марғилонийнинг издоши эканлиги тўғрисида далиллар қелтирилган.

Маҳдуми Хоразм махалласи шимол томондан Қози Қалон, шарқий томондан Яҳудийлар махалласи билан, жанубдан Қози Гафур ва ғарбдан Урмитан (шаҳар ариги ёнида) махаллалари билан чегарадош. Махаллада, асосан, темирчилар ва миҳ ишлаб қиларувчи хунармандлар яшаганлар. Унинг ҳудудида Қози Гафур мадрасаси, масжид, ховуз, хужралар, таҳоратхона, савдо дўконлари ва қарвонсаройлар мавжуд эди.

Махаллада Улугбек мадрасасининг таникли мударриси Миржалолиддин, шоирлар Сипанди, Н.Писанди, наққошлар А.Латипов ва Абду Зоқид ва бошқа халқ усталари истиқомат қилганлар.

ТАҒИ ШЎР. XV-XVI асрларда Самарқанд шаҳрининг шимолий-ғарбий минтақасида ташкил топган. Тағи шўр махалласи шимолдан Урмитан, шайбонийлар Кўш мадрасаси,

шимолий-гарбдан Кўк масжид, жанубдан Заргарон ҳамда Магок (биноси ерга кўмилган маъносида) масжидига чегарадошдир.

Махалла худудида Бозори сандук хаммоми, бакколлик дўкони, почта, харбий комиссариат, таъмирлаш устахонаси, тўрт бурчакли ва зинапоялари арча ёғочидан қурилган ховуз, 3 та қарвонсарой мавжуд эди.

XX асрнинг 60-йилларида махалланинг худуди бузилиб, унинг ўрнида Юбилей ресторани (2005 йилда бузилиб, Регистон майдонига кўшилди), савдо дўконлари барпо қилинди.

МОТРУДИ. Махалла XVI-XVII асрда Самарканд шахрининг шимолий-гарбий минтақасида барпо қилинди. Махалланинг жанубий-гарбий худудида Регистон майдони, шимолий-гарбий қисмида Боги майдон махалласи (Арқ дарвозаси, Арқ хаммоми ва Арқ масжидига) жойлашган. Бу минтақада Пои илм (Илм маркази) мадрасаси қурилган эди. Бундан ташқари мактаб, ховуз, тахоратхона, бакколлик дўконлари, иккита қарвонсарой фуқаролар манфаати учун фаолият кўрсатган.

Ушбу махаллада машҳур шариатшунос, тарикат арбоби шайх Мансур Мотуриди яшаган. Аҳолиси Самарканд туманининг Мотрид қишлоғидан бўлиб, улар дехқончилик билан шугулланганлар.

XX асрнинг 60-йилларидан бошлаб махалла минтақаси бузилиб, унинг ўрнида кўп қаватли турар жойлар, Қинап заводи ишчилари учун уйлар, шоирлар боғи, ётоқхоналар қурилди.

БОГИ МАЙДОН-1, 2 ВА 3. Махалла XVII-XVIII асрларда ташкил топди. Жамоа чегарасининг шимолий-гарбий қисмида Заргари, Новадон ва Кўк масжид, шарқий худудида Тағи шўр ва Регистон майдони жойлашган.

Махаллада тўртта мадраса, бешта масжид, мактаб, учта ховуз, хонако, қарвонсарой, бакколлик дўконлари, устахоналар, кўплаб боғлар, заргарлик расталари мавжуд эди.

Бу тарихий масқанда талайгина таниқли шоирлар ва маданият арбоблари истикомат қилганлар. Жумладан, Нақибхон Тўғрал, шоир ва маорифпарвар Абдуқайуми Қурби, ганқор Юнус Азизов, халқ оғзақи ижоди дурдоналарини тўплаган М.Исомова, У.Орипов, М.Ортиков, Х.Жалолова, М.Жўраев, Т.Нарзиқулов, Ч.Орифжонова, А.Ортиков, Х.Останова, Ч.Рахмонов, С.Фозилова, Д.Жўраевалар ижод қилганлар.

КУЛОЛОН. Махалла XVII асрда майдонга келган бўлиб, Самарканднинг жанубий минтақасида жойлашган. Шимолдан Дегчабирён, шарқдан Эски Қаландархона, гарбдан Луччакон, жанубдан Дониёрбек махаллалари билан чегарадош.

Махалла худудида Хазорчашма булоғи, учта мазор мавжуд. XVIII асрдан бошлаб қуллоқчилик қасби ривожланди. Наврўзи қосағар, усталар Одина, Кўзи, Қобил, Умар Жўрақуловлар ота қасбини XX асрнинг охиригача мунтазам ривожлантирдилар.

БУЛБУЛАК. Бу махалла жамоаси XVII асрда ташкил топди. Унинг жуғрофий жойлашиши Самарканд шахрининг жанубий-гарбий минтақасига тўғри келади. Шимолдан Қози Абдурасул, шарқдан Хонако, гарбдан Ховузи Сангин ва жанубдан Хон Саид Имом махалллари билан чегарадошдир.

Махалланинг номидан маълумки, бу ерлик қосиблар ва хунармандлар асосан болалар учун хуштак ва бошқа ўйинчоқлар ишлаб чиқариш билан шугулланганлар.

УРГУТИ. Махалла XVIII асрда Самарканд шахрининг шаркий ва жанубий-шаркий минтақасида вужудга келган. Шимолдан Зомини, Ёмини, жанубдан Баланд кўпрук, гарбдан Мирзо Пўлод ва шарқдан Регистон майдони билан чегарадошдир.

Махалла XVIII асрда Самарканд шахрида юз берган табиий офат, яъни кургокчилик туфайли бўшаб қолганда бошқа вилоят ва қишлоқлардан кўчиб келтирилган аҳоли хисобидан тўлдириш натижасида барпо бўлган. Бу минтақага асосан вилоятнинг Ургут туманидан фуқаролар кўчиб келишган.

Аҳоли нон ва нон маҳсулотлари, тўқимачилик, пойафзал тўқиш ва савдо-тижорат билан шугулланган. Мўқидўз Абдусалом бобо, Абдурахмон бобо, заргар Шароф бобо, сандиксоз Сайфиддин бобо, халқ термаси устаси К.Шарипов, С.Шарофиддинов авлод-аждоди билан ота касбини ардоқлаб келадилар.

Махалла ҳудудида мадраса, иккита масжид, иккита ҳовуз, таҳоратхона, хужралар, қарвонсарой ва баққолик дўқонлари фаолият кўрсатган.

ШАХРИСАБЗИ. Самарканд шахрининг шаркий ва жанубий минтақасида XVIII асрда махалла ташкил топди. Жамоанинг вужудга келишига Самарканд шахрида бошланган кургокчилик ва маҳаллий аҳолининг очликдан қирғилиши сабаб бўлган эди. Бухоро амири Шохмуроднинг буйруғи билан ўлқанинг бошқа вилоят ва шаҳарларидан аҳоли кўчирилиб шаҳарни тўлдиришга тўғри келди. Бошқа вилоятлар қаби Шахрисабздан ҳам кўплаб оилалар Самаркандга кўчиб келдилар ва янги маҳаллаларни ташкил қилдилар.

Махалла шимолий-шарқий томондан Ургути, гарбда Хавзи баланд, жанубда Қози Абдурасул маҳаллалари билан чегарадош. Аҳоли асосан қосиб, тўқувчи, қулоллик, тандир яшаш билан шугулланган. Усто Қарим тандир яшаш касбини авлоддан авлодга етказишга эришган эди.

ЗАРГАРОН. Самарканд шахрининг гарбий минтақасида XVII-XVIII асрларда Заргарон маҳалласи ташкил топган. Махалла шимолий-гарбдан Регистон майдони, жанубий-шарқдан Боғи майдон, шимолдан Тағи Шўр ва гарбдан Новадон маҳаллалари билан чегарадош. Махалла аҳолиси олтиндан хотин-қизлар тақинчоқлари, қумушдан рўзгор буюмлари, рангли металдан турли хил маҳсулотлар ишлаб чиқариш билан шугулланган.

Маҳаллада масжид, таҳоратхона, хужралар, ҳовуз, қарвонсарой, савдо расталари, қимматбаҳо буюмлар билан савдо қилувчи маҳсус дўқонлар бор эди.

Фуқаролардан О.Тошмухаммедова ва М.Қодирова халқ эртақлари айтиш билан шинавандаларга қувонч бағишлаган эди. Собик махалла ҳудудининг бир қисмида 2-сон ўрта мактаб бинноси барпо қилинди.

КАШКАРИ. XVIII асрда вужудга келган бу махалла Самарканд шахрининг шимолий-шарқий минтақасида жойлашган. Шимолдан Шайхулислом, шарқдан Сўфи Розик ва Ҳожа Зудмурод, жанубдан Юсуфбой ва гарбдан Новадон маҳалллари билан чегарадош.

Маҳалланинг аҳолиси асосан Хитойнинг Қашқар вилоятидаги дунган қавмига мансуб бўлиб, турли сабаблар билан Самарканд шахрига келиб яшаганлар.

Ушбу ҳудудда масжид, мактаб, ҳовуз, булок, баққолик дўқонлари, мадраса мавжуд бўлиб, маҳаллий халқ уйғур таомлари тайёрлаш билан шугулланган. Махалла кейинчалик Чапаев номи маҳаллага қўшилган.

ЗОМИНИ. Самарканд шахрининг жанубий-шарқий минтақасида XVIII асрда ташкил топди. Шахарда аҳоли юз берган қурғокчилик ва очликдан бўшаб қолганлигидан ва уни мамлакатнинг бошқа вилоят ва қишлоқларидан кўчиб келган мухожирлар билан тўлдириш натижасида Ёмини туманидан бир неча оила бу ерда доимий яшаб қолган. Махалланинг шимолий қисмида Каварзор, жанубида Ёмини ва Ургути, гарбида Мирзо Пўлод, шимолида эса Чокардиза жойлашган. Унинг ҳудудида масжид, ҳовуз, таҳоратхона, мактаб, бакколлик дўконлари ва Кутби ёздаҳўмнинг макбараси мавжуд.

КОЗИ ГАФУР. Махалла XVIII асрда ташкил топди. Бу тарихий маскан Самарканд шахрининг шарқий қисмида жойлашган. Шимолдан Дари занжир, гарбдан Ҳовузи баланд, жанубдан Ялангбек, шимолдан Махдуми Ҳоразм махаллалари билан чегарадош.

Аҳоли асосан метални қайта ишлаш, чилангарлик, аравасозлик, миллий тўн тикиш, кўн маҳсулотларини ишлаб чиқариш, савдо ва тижорат билан шугулланган.

Махаллада иккита мадраса, иккита масжид, мактаб, ҳовуз, таҳоратхона бор эди.

Раҳмати гилкор, шоир Рафиқ ва Хилъат, аравасоз Мирсоле, жомадўз Абдуқодир каби қосиб ва ҳунармандлар ҳаёт кечирганлар.

УРМИТАНИ. Махалла Самарканд шахрининг шарқий минтақасида вужудга келган. Унинг шимолида Кози Қалон, шарқида Шарбатдор, жанубида Махдуми Ҳоразм, гарбида Қорабой оксоқол махаллалари чегарадошдир. Махалланинг аҳолиси Зарафшон дарёсининг юқори оқими Урмитан (Панжакент тумани) қишлоғидан XVIII асрда кўчиб келганлар.

Урмитанликларнинг Самарканд шахрига мухожир бўлишлари ҳам Бухоро амирининг шаҳарни аҳоли билан тўлдириш ҳақидаги буйруғи билан боғлиқ. Бу даврда 24 махалла ташкил топиб уларга турли шаҳар ва қишлоқларидан фуқаролар кўчиб келган эди.

Аҳоли метални қайта ишлаш, қуллоқлик, савдо билан шугулланган.

Махалланинг иккита масжиди бўлиб, бири масжиди Чилангари деб аталган. Таникли уста, меъмор Шамсиддин Гафуров ва унинг авлодлари ота қасбини узок йиллар давом эттирганлар.

Махалланинг собиқ ҳудудида 1-сон шаҳар поликлиникаси ва А.Навоий кинотеатри бинолари барпо қилинди.

ЁМИНИ. Махалла Самарканд шахрининг шарқий ва жанубий қисмида вужудга келган бўлиб тарихий манбаларда Ёмини-1 ва Ёмини-2 махаллаларидан иборат эканлиги қайд қилинади.

Махалланинг шимолий ва шимоли-гарбида Тошқанди, шимолий ва шимоли-шарқида Зомини ва Ялангбек, жанубида Мулиён (ҳозирги Қаландархона) жамоалари жойлашган.

Махалланинг махаллий аҳолиси XVIII асрнинг биринчи ярмида Зомин туманининг Ём ва Панжакент (Тожикистон Республикаси)нинг Фон қишлоқларидан кўчиб келганлар.

Аҳоли, асосан, тўқимачилик, ип йиғириш, бинокорлик, новвойлик, нўхат пишириш, савдо билан шугулланган.

Ушбу минтақада масжид, таҳоратхона, хужралар, ҳовуз, 3 та мазор (бири Чилламазор), мактаб, қарвонсарой, бакколлик дўконлари фуқароларга хизмат қилган.

Махалланинг гилқори Қобил бобо, Самад бобо, новвой Қурбон бобо, халқ оғзаки ижодининг билимдони Раҳмон Эгамбердиев каби қосиб ва маданият ходимларини

хозир ҳам хурмат билан эслайдилар.

КАВАРЗОР. Махалла XVIII асрда Каварзор ариги ёнбошида, Самарканд шахрининг шаркий худудида вужудга келди. Унинг жанубий-шаркий қисмида Ёмини, Зомини, Факих Абдуллайс, Чокардиза, Оби Машхад, шимолий-гарбида Кафтархона, Ражаб Амин, Даштак махаллалари чегарадош.

Махалланинг минтақасида иккита масжид, иккита мактаб, учта карвонсарой, тахоратхона, хужралар, тегирмон, бакколлик дўконлари мавжуд эди. Аҳоли, асосан, хунармандчилик, савдо, дехкончилик ва богбонлик билан шугулланган.

Бу сарзаминда кавар ўсимлиги сероблиги боис, халқ табиблари ундан турли дориворлар тайёрлаганлар, ёгчилар жувозда ушбу шифобахш ўсимлиكنинг уругидан ёғ махсулотлари ишлаб чиқарганлар. Махаллий халқ бу ерда яшаб ижод этган шоир ва мураббий Мардонкул Мухаммадқуловни эҳтиром қилганлар.

ХАВОСИ. Махалла XVII асрда Самарканд шахрининг шимолий минтақасида вужудга келди. Кейинчалик Хавоси махалласи Хавоси-1 ва Хавоси-2 махаллаларига бўлинди. Махалла шимол томон Юсуфбой, шарқдан Минори Каж, Бибихоним масжиди, жанубий-гарбдан Пасткишлоқ (Моховхона) билан чегарадош.

Бу махалла аҳолиси XVIII асрнинг биринчи яримида Жиззах вилоятининг Урсатьевский станциясидаги Хавоси қишлоғидан кўчириб келган. Улар асосан ўзбек ва туркман миллатларига мансуб фуқаролар эди.

Махалла фуқаролари узум ва бошқа мевалардан шинни ишлаб чиқаришга ихтисослашган эди. Ширинликнинг бу хилини хунармандлар Афросиёб тепалигида жойлашган шиннихонада тайёрлаб, махсус жойларда саклаганлар.

Бу тарихий масканда иккита масжид-масжиди Болоғузар ва масжиди Пастғузар барпо қилинган. Мактаб, мадраса, карвонсарой аҳоли хизматида бўлиб, одамлар 5 та мазорга сизинганлар. Бу худудда XX асрнинг биринчи чорагида 1-клиника касалхонаси биноси қурилади ва Республика микёсидаги касалхонага айлантирилади.

ШАРБАТДОР. Самарканд шахрининг шаркий минтақасида XVIII-XIX асрларда вужудга келган. Махалла шимолдан Қорабой оксоқол, шарқдан Қози Қалон, жанубдан Махдуми Хоразам, гарбдан эса Урмитани ва Мехр Султонхоним (ёки Шайбонийлар Қўш мадрасаси) билан чегарадошдир.

Махаллий аҳоли асосан ширинлик шарбатлари, қанд махсулотлари, металл ва ёғочни қайта ишлаш, фонус ясаш каби хунармандчилик билан шугулланган.

Бу минтақада мадраса, масжид, мактаб, тахоратхона, хужралар, ховуз, бакколлик дўконлари ва карвонсарой фаолият кўрсатган. Хасан халвогар, Барот шираворпаз, Абдухамид аттор, Мамадқул мисгар, Шариф харрот, Эгамберди сартарош, Нурмухаммад гилкор, Хакберди чилангар каби касб-хунар эгалари авлод-авлод бўлиб истикомат қилганлар.

МУБОРАК. (Айрим манбаларда Нукра андақ, яъни қумушранг деб ҳам аталади).

Махалла Самарканд шахрининг шаркий ва шимолий-шаркий минтақасида XVIII асрда вужудга келган. Шимолий-шарқда Имом Восе, шарқдан Яхудийлар, Шохкаш (махаллий лўлилар истикомат қилган), жанубда Чангоули, гарбда Қорабой оксоқол билан чегарадош. Аҳолининг бир қисми Тожикистоннинг Ўратепа туманидан кўчиб келган.

Махалланинг минтақасида шинам ховлилар ва қасрлар қурилиши ривожланганлиги боис муборак деб аталган.

Махаллада хунармандлар ва қосиблар яшаб меҳнат қилганлар. Жумладан, Шамси, Усмон, Исмат, Боки гилкорлар, Хамрокул меъмор, Хайдари қавшдўз ва шоир ва ёзувчи Абдусалом Дехоти, халқ бахшиси М.Хайдарова истикомат қилганлар.

ДАХБЕДИ. XVIII асрда Самарканд шахрининг шимолий-ғарбий қисмида вужудга келди. Шарқдан Хавоси (Бибихоним), ғарбдан Маддохи, жанубдан Кўлобод (Фатхобод) махаллалари билан чегарадош. Аҳоли Дахбед қишлоғидан кўчириб келтирилган. Махалла аҳоли асосан савдо ва хунармандчилик билан шугулланган. Бу минтақада ўрта масжид, ўрта ховуз, мактаб, ўндан кўпроқ катта ва кичик мазорлар, иккита қарвонсарой мавжуд эди. Абдуқодир, Мўминака, Бако ака, Мўмин Кўса бинокорлик, Сирож налгар, халқ кўшиқларини тўплаган М.Султонова, Х.Худойбердиев, О.Шамсиева махалладошлар ўртасида эзгу ишлари билан яхши ном қолдирдилар.

ЯНГИ ХАЙРОБОД (ёки Науканда, Пойкабок). Ушбу махалла Самарканд шахрининг шимолий-жанубий минтақасида XIX асрнинг охири XX асрнинг бошида ташкил топган. Махалланинг шимолида Хайробо-2, шарқда Кўлобод, ғарбида Новадон, жанубда Маддохи, Сўфи Розик билан чегарадош.

Аҳоли асосан Ховос (Жиззах вилояти) туманининг Навканда ва Булунгур туманининг Боёвут қишлоғидан кўчиб келган.

Махалла ҳудудида ҳаммом (Арқ ҳаммоми), мактаб, ховуз, масжид, тахоратхона, хужралар, қарвонсарой, бакколлик, Хожа Абдул Файзи Бағдоди мазори мавжуд. Аҳоли тўқимачилик, кўн ишлаб чиқариш ва уни қайта ишлаш, пойафзал тикиш, савдо билан шугулланган.

Фуқаролар ўртасида ҳуқуқшунос Ахрор Мухторов, адабиётшунос Хамдам Тўраев, қавшдўз Мухтор бобо, уста Истам Самадов, чўбқор Шоназар бобо, саллабоф Жўра бобо, нонвойлар Олим ака, Халим акалар эҳтиромга муносиб инсонлар эди.

ТОШКАНДИ. XVIII асрда Самарканд шахрининг жанубий минтақасида ташкил топган. Махалланинг ҳудудида Самарканднинг Девори Қалъа ихота девори мавжуд бўлиб шимолдан Фони ёки Халифа Лаълибек, шарқдан Қози Гафур, ғарбдан Новадон, жанубдан Қози Абдурасул, Иброҳим Хожа билан чегарадош.

Махаллада масжид қурилиши юз йил илгари амалга оширилган. Бу иш Абдул Қосим домланинг ташаббуси билан амалга оширилади. Ховуз, тахоратхона, хужралар, айвон қаби зарурий бинолар қурилди.

Ана шу тадбирларга Раҳматуллаҳон, Мирзоҳид, Мирхайдар, Мирқурбон, Улугхўжа, Усмонхўжа, Гани ганқор, Нурмуҳаммад наққош фаол қатнашдилар.

Тошқанди махалласида профессор М.Бухоризода, академик М.Исмоилов, Н.Қудратов, Х.Файзуллаев, Абдурашид, Абдурахим, Жамол бобо, Латиф бобо, Мирзиё, Халим бобо сингари хунармандлар ва усталар истикомат қилганлар.

ЮСУФ ХАРРОТ. Махалла XVIII-XIX асрларда Самарканд шахрининг жанубий-ғарбий ҳудудида вужудга келди. Шарқдан Рухобод ва Ғўри Амир, шимолдан Масжиди Нақшин, ғарбдан Мулло Қаландар махаллалари билан чегарадош.

Масжид, ховуз, тахоратхона, хужралар махалланинг кўрки эди. Бакколлик дўконлари,

қосиблар устахоналари ҳам маҳалла тарихини яратишга хизмат қилган эди. Маҳаллада «Хафт духтарон», «Чил духтарон» мазорлари бор. Вайсул Қаран (VIII аср) Ҳазратнинг макбараси маҳалла чегарасида жойлашган.

Удай, Жўракул бобо эгарсозлик, Барот, Шариф, Амоншер, Абдулло бобо аравадозлик, Очил, Саттор бобо бешиқсозлик, Қаххор, Жунаид Мўминовлар мисгарлик, Исроил, Абдувоҳид бобо ганҷқорлик, Жалил Рахмонов йўлсозлик, Бахром Махсум шоирлик, Даврон Сафоев рассомлик билан шугулланадилар.

ЧАРМГАРИ. Маҳалла XVIII-XIX асрларда Самарканд шахрининг жанубий-ғарбий минтақасида вужудга келган. Унинг ҳудудида шимолий-шарқдан Чақар, Зингарон, жанубдан Намозгоҳ, Девори Қўндаланг, ғарбдан Нуробод маҳаллалари жойлашган. Маҳалланинг Савриддинбой боғидаги масжиди XIX асрнинг охирида барпо қилинган эди. 30-йилларда масжид бузилиб, унинг ўрнида фуқароларнинг шахсий ҳовлилари қурилди. XIX асрнинг 70-йилларида Тали Регак ва Чармғари маҳаллаларининг бир қисми университет хиёбони ҳудудига қўшилиб кетди.

Маҳаллада тўрт мазор, қарвонсарой, ҳовуз, тахоратхона, ҳужралар, булок мавжуд эди. Фуқаролар ёзги мавсумда дехқончилик билан шугулланганлар. Аҳолининг асосий касби қўн маҳсулотлари ишлаб чиқариш бўлгани сабабли қосибларнинг кичик устахоналари бор эди. Шўролар даврида қўнчилик касби тугатилиб, ҳунармандлар «Красный Восток» артелига ишлашга мажбур бўлдилар.

Қўнчилик билан шугулланган Мулло Барақа, Баҳри, Эшонқул, Қўйбоқар, Латиф, Абдуҳолик, Қори Абдувоҳид, мулло Файзи, Зоид бобо, Олим бобо, Мансур боболарни барча эслайди.

ЛОЛАЗОР. Маҳалла XVIII-XIX асрларда Самарканд шахрининг жанубий-ғарбий минтақасида вужудга келган. Унинг ҳудудида Жарарик ва милоддан аввалги III-IV асрларда қурилган Девори Қиёмат мавжуд эди. XV асрнинг тарихий ҳужжатлари гувоҳлик беришича, маҳаллага шаҳар девори ва от бозоридаги Боғи Нав чегарадош экан.

Маҳалланинг чегарасида шимолдан Готфар, шарқдан Чармғари, ғарбда Нуробод, Панжоб (эронийлар қишлоғи), жанубдан Хўжа Ахрор, Хиротийлар, Хафт Зогора, Хўжа Гулом қишлоқлари жойлашган эди.

Ушбу минтақада маҳалла масжиди, ҳовузи, тахоратхона, ҳужралар, қарвонсарой, мактаб, савдо дўқонлари, гул етиштириш майдонлари мавжуд бўлган.

Аҳолининг асосий касби лола гулларини парваришlash ва унинг савдоси билан боғлиқ эди. Маҳаллада қосиб ва ҳунармандлар ҳам турмуш кечирганлар.

Лолазор тўғрисидаги хотиралар Алишер Навоийнинг асарларида ҳам учрайди.

ҚЎРҒОНЧА. Маҳалла XVIII-XIX асрларда Самарканд шахрининг жанубий қисмида вужудга келган. Унинг чегарасида шимолий-шарқдан Регистон майдони, жанубдан Ҳовузи сангин, ғарбдан Қўри Амир ва Рухобод маҳаллалари жойлашган.

Маҳаллада Садриддин Айний, шоир Шоқир Мухтор, наққош Абдуқодир Боқиев ва давлат арбоби Яҳё Афзали яшаб ижод қилганлар.

ЧАҚАР. Маҳалла XVIII-XIX асрларда Самарканд шахрининг жанубий ҳудудида вужудга келган. Унинг чегарасида шимолдан Дониёрбек, шарқдан Мулло Қаландар, жанубдан

Юсуф Харрот, гарбдан Тали Регак (хозирги Дарвозаи Хожа Ахрор) махаллалари жойлашган.

Махалланинг иккита масжиди, мактаб, булок, тахоратхона, хужралар, карвонсарой, бакколлик дўконлари фукароларнинг эhtiёжини кондирган.

Чакар XV асрда харбий истехком вазифасини бажариб, Чохкар атамаси Калъа маъносини билдиради.

ДОНИЁРБЕК. Махалла Самарканд шахрининг жанубий-шаркий қисмида XVIII-XIX асрларда ташкил топди. Махалла худудининг шимолида Кўлба, шарқида Дарвозаи Хожа Ахрор, гарбидан Масжиди Накшин, жанубида Мулло Каландар жамоалари жойлашган. Махалла чегарасида иккита масжид, олтита мазор, мактаб, булок, карвонсарой, хужралар, тахоратхона мавжуд бўлиб, уларнинг аксарияти бузиб ташланган. Махаллада мисгарлар, курувчилар, тикувчилар авлоди яшаган. Бу масканда Абдукаюм мисгарни ва унинг авлодларини барча эhtiром қилади.

РУХОБОД. Махалла Самарканд шахрининг жанубий-шаркий худудида вужудга келди. XVIII-XIX асрдан бери жамоа шимолий-шарқда Кулолон, жанубда Ғури Амир, гарбда Юсуф Харрот махаллалари билан кўшничилик муносабатларида яшаб келмоқда. Бу сарзаминда XIV асрда Бурхониддин Соғарчий дафн этилган бўлиб, Амир Темур унинг хотирасига атаб мухташам ёдгорлик ўрнатган. Махаллада мадраса, масжид, тахоратхона, хужралар, ховуз, карвонсарой ва бошқа маданий-маиший бинолар фукаролар хизматини адо этган. Аҳоли хунармандчилик, бинокорлик, савдо билан шугулланган. Бу ерда файтунчиларнинг катта авлоди истикомат қилган. Таникли маорифпарвар, жадид, ўз даврининг илгор публицисти, таржимони ва адиби Хожи Муйин Шукуруллаев махалланинг фахри хисобланиб, бу улуг зотнинг номини абадийлаштирган уй-музейи томошобинларни хушнуд этмоқда.

СЎФИ РОЗИК. Махалла XVIII-XIX асрларда Самарканд шахрининг шимолий-гарбий қисмида барпо бўлган. Жанубдан Кўлобод, Хожажон Хожа, гарбдан Дахбеди, шарқдан Юсуфбой махалалари чегарадош. Махаллада Ўзбекистоннинг илк театр санъати фаолият кўрсатган. «Кўк куйлак» ижодий труппасида Халима Носирова, Тамарахоним каби буюк санъаткорлар бир пардали спектаклларда бош ролларни ижро этганлар. Махалла масжиди Сўфи Розикнинг ташаббуси ва бевосита иштироки билан барпо қилинди. Масжиднинг муаззини, унинг имом-хатиби вазифасида узок ишлади. Кейинчалик масжидга қарашли хужралар ва тахоратхоналар болалар богчасига айлантирилди. Махалла худудида хаммом, ховуз, карвонсарой, бакколлик дўконлари, мактаб, учта мазор мавжуд эди. Тожикистон халқ ёзувчиси Фотех Ниёзи, халқ қахрамони Исматулло Рахматуллаев, давлат арбоби Ў.Ғайбуллаев, санъаткорлар Пирмамад Нуржонов, Сангин Бозоров, журналист ва таржимон Юсуф Юнусзода шу махаллада истикомат қилган, Садриддин Айний ва Шароф Рашидов ҳам фукароларнинг фидойилари хисобланадилар.

ХОЖАЖОН ХОЖА. Махалланинг вужудга келиши XVIII-XIX асрларга мувофиқ келади. Унинг шимолий-шарқий қисмида Сўфи Розик, жанубида Кўш Ховуз, гарбида Дахбеда махаллалари жойлашган.

Махалла худудида XX асрнинг 30-йилларида «Хотин-қизлар меҳнати» фабрикаси ташкил топди. Тарихий маълумотларга қараганда, Захириддин Мухаммад Бобур Самарканддан чиқиб кетиши арафасида шу махаллада истикомат қилган обрўли уламанинг ховлисида тунаган экан.

Бу ерда улуг инсон, жаҳидчилик ҳаракати раҳнамоси Махмудхўжа Бехбудийнинг ховлиси бўлиб, унда алломанинг набиралари ҳозир ҳам яшаб келадилар.

Махаллада қосиблар, хунармандлар, қурувчилар, бофандалар истикомат қилганлар.

Махалланинг масжиди, таҳоратхонаси, хужралари, ховузи бўлиб, уларнинг ақсарият қисми бузилиб, фабрика худудига қўшилиб кетган. Халқ қўшиқлари устаси К.Файзиёва шу масканда яшаб ўтган. Махалла кейинги йилларда Намуна номи билан юритилган эди.

КОРАБОЙ ОКСОКОЛ. Самарканд шаҳрининг шимолий-шарқий худудида XVIII-XIX асрда ушбу махалла ташкил топди. Шимолдан Имом Восе, гарбдан Дахбеда, шарқдан Муборак, жанубда эса Шарбатдор махаллалари билан чегарадош. Аҳоли қисман Тошкент вилоятининг Тўйтепа қишлоғидан кўчиб келган.

Корабой Оксокол бой-бадавлат инсон эди. У ўз ҳисобидан учта масжид қолдирган.

Шулардан бири махалла масжидидир. Ховуз, таҳоратхона, хужралар масжид комплексини ташкил қилган. 5 та қарвонсарой, савдо дўконлари махаллага қирой бағишлаган.

Махаллада Баҳронқул Намозов (адабий таҳаллуси Қори Банда, Ургут туманининг Элпак қишлоғидан) Саудия Арабистонида таржимонлик билан шугулланган, шоир Вофий бўлса Афғонистондаги жомеъ масжидларидан бирида имомлик қилган, бир қатор мумтоз шеърлар ижод қилган. Атоуллоҳон табиб ҳам ушбу махалланинг фуқароси эди. Жамоа ахлининг асосий касби хунармандчилик эди. Хошим дегрез, Норқул ва Нарзиқул халвогар, Махмуд, Пўлод, Маннон, Воҳид темирчилар, Абдурозик, Абдуаҳад этиқдўз, Турсун лажомдўз, Авлиё, Неъмат қулфсозлар, Зубайдулло шоҳибоф, Абдурахмон, Жумабой заргар, Саттор телпақдўз шулар жумласига қиради.

ЯЛАНГБЕК. Самарканд шаҳрининг жанубий-шарқий минтақасида XVII асрнинг ўртасида ташкил топган махалла. Махалланинг номи Самарканднинг ҳокими Ялангтўш Баҳодирбий билан боғлиқ. Бу тарихий шахс даврида Мадрасаи Шердор ва бошқа машҳур тарихий обидалар бунёд қилинган эди.

Махалла Мирзо Пўлод, Ёмини, Факих, Абдуллайс, Дари Занжир, Қози Гафур жамоалари билан чегарадош бўлиб, аҳоли хунармандчилик, савдо, бинокорлик билан шугулланган. Фуқароларнинг бир қисми Тошкент вилоятидан кўчириб келтирилган.

Масжид, таҳоратхона, хужралар, ховуз, баққолик ва бошқа бинолар халқнинг эҳтиёжини қондиришга хизмат қилган эди.

НИСБАТДОР. Махалла Самарканд шаҳрининг жанубий қисмида XV асрда вужудга келган. 1905 йили самарқандлик жаҳид, маорифпарварлар бу минтақада янги типдаги мактаб очиб талабаларга таълим берган эди. Махаллада масжид ва унга қарашли бинолар мавжуд бўлган.

Махаллада машҳур усталар Абдуқодири гилқор, Зайниддин Гафуров ва унинг авлодлари

истикомат қилган.

МАДРАСАИ САФЕД. Махалла XV асрда Самарканд шахрининг жанубий минтақасида барпо бўлган.

Бу крда Хўжа Ахрорнинг ташаббуси, Алишер Навоийнинг илтимоси билан шаҳар хокими Хожибек кўмагида мрамр билан қурилган икки қаватли мадраса барпо қилинади (1455-1456 йй).

Абу Тохир Хожанинг ёзишича, ушбу мадрасада охириги марта Куръони Каримнинг Усманий нусхаси сақланган бўлиб, унинг устида халифанинг муборак қони тўқилган экан. Махалланинг масжиди, ховузи, таҳоратхонаси ва хужралари ҳам бор. Бу сарзаминда Юсуф гилқор, Жалолхўжа уста, шоир Гулхани, халқ бахшилари Миробод Мирсаидов, М.Муродова ва С.Хамроқулова истикомат қилганлар.

КОЗИ КАЛОН. Махалла XV асрда Самарканд шахрининг шарқий ҳудудида вужудга келган. Шарқдан Чангоули, жанубдан Маҳдуми Хоразм, гарбдан Шарбатдор ва шимолдан Қорабой Оксоқол махаллалари билан чегарадош.

Махалла масжиди XIX асрнинг охирида қурилиб, унинг таҳоратхонаси, хужралари бинонинг мажмуасига қирган эди. Ховуз, қарвонсарой, баққолик ва бошқа ижтимоий зарурий иншоотлар фуқаролар хизматини бажарган.

Шоир Назриддин Ходи, халқ бахшиси Б.Шақаровни шаҳар жамоатчилиги эҳтиром қилганлар.

Махаллада қосиблар ва хунармандаларнинг авлоди қадимдан ота меросини ривожлантирдилар. Абдугани аттор ўзининг маҳсулотларини Европа давлатларига элтиб савдо қилишга эришган эди.

Тўқимачилар қудунгарлик (тўқимачилиқнинг тури), миҳ ишлаб чиқарувчилар этиқдўзлик ва налгарликни авлоддан авлодга етқазиб ривожлантирдилар. Абдували аттор, Зубайд дехқон, Нуриддин баққоз, Хайдар дурадқор, Тўрақул гилқор, Муллоқон ва Барот нонвойларни, Сангин ва Шарофиддин муаллимларнинг номини фуқаролар ҳозир ҳам қалб тўрида сақлаб қеладилар.

МИРЗО ПЎЛОД. Самарқанднинг жанубий қисмида XV асрда вужудга келган бўлиб, шимолдан Яланғбек, шарқдан Чоқарқиза, жанубдан Зомини, гарбдан Хавзи баланд ва Фақих Абдуллайс махаллалари билан чегарадошдир.

Махалланинг масжиди, ховузи, таҳоратхонаси, хужралари унинг мажмуасини ташқил қилади.

Бу сарзаминда таниқли темирчилар, айниқса, пўлат маҳсулотлари ишлаб чиқариш (махаллий номи ҳам ана шу қасб эғасининг номи билан боғлиқ), қурувчи, заргарлар ва бошқа қасб эғалари яшаган.

Махаллада Самарқанд ва Ўзбекистонда санъат, адабиёт, фан ва маданиятни ривожлантирган талайгина таниқли инсонлар истикомат қилганлар. Академик Шавқат Воқидов, шоир Масехо (Тамқид), драматург Исмоил Ақрам, ёзувчи Насим Ражабов, Мехнат қахрамони М.Нарзиқулова, бастақор Ш.Ақрамов, хофиз Ўлмас Султонов шулар жумласидандир.

ЗИНГАРОН. Махалла XV асрда Самарқанднинг жанубий ҳудудида вужудга келди. Унинг шимолий-шарқида Тали Реғак (ҳозирги университет хиёбони), гарбда Юсуф Харрот,

жанубда Чакар махаллалари жойлашган.

Махалла аҳолиси эгар ишлаб чиқаришга ихтисослашган эдилар. Шу билан бирга бешик ясаш, наққошлик, ганчкорлик ҳам яхши йўлга қўйилган эди. Эгарсоз Мелик бобо, Соле бобо, Ахмаджон бобо, Мирсаид бобо, наққош Убайдуллоларни шаҳар хунармандлари яхши билганлар.

Махаллада масжид, мактаб, иккита мазор, тахоратхона, ховуз, хужралар бор эди. XV асрни биринчи чорагида махалланинг бир қисми Совнархоз биносини қуриш учун, 50-йилларда 8-сон ўрта мактабни қуриш мақсадида давлат тасарруфига ўтказилди. Бу сарзаминда маориф, фан ва маданият арбоблари истикомат қилганлар. Шарқшунос ва матншунос Маъруфи, олим ва жамоат арбоби М.Хакбердиев, профессор Сирожев, Хакбердиев ва Салаховлар яшаб ижод қилганлар.

ОКСАРОЙ. XV асрда Самарканднинг жанубий-шарқий минтақасида вужудга келди. Унинг шимолида Гўри Амир, шарқида масжиди Накшин ва Ашўр Мухаммад, жанубида Дониёрбек, гарбида Юсуф Харрот махаллалари жойлашган.

Махалла аҳолисини аксарият кўпчилиги Самарканд туманининг Сулфа Кабутак қишлоғидан бўлиб, кейинги йилларда бошқа махалла ва қишлоқлардан ҳам фуқаролар кўчиб келганлар.

Махаллада икки масжид, мактаб, ховуз, мазорлар, тахоратхона ва бакколлик дўконлари яқин йилларгача фаолият кўрсатди.

ХОВУЗИ САНГИН. Махалла XV асрнинг 20-йилларида Мирзо Улугбек ҳукмронлик қилган вақтда вужудга келган. Унинг шарқида Булбулак, Эски Каландархона, жанубида Аллофи, Кўргонча, шимолида Боғи баланд ва Регистон майдони жойлашган.

Ховузнинг зинапоёлари мрамор тошдан бўлиб саккиз қаторни ташкил қилган. Ховуз сувидан Улугбек ҳаммоми учун (ҳаммом Дўстматбой мадрасасининг ёнида, пиёдалар йўлагининг остида) фойдаланилган.

Аҳоли асосан ширинлик маҳсулотлари, эгарсозлик, дурадгорлик, новвойлик билан шугулланган.

XIX асрнинг охири ва XX асрнинг бошида махалла шаҳарнинг сиёсий ҳаётида катта рол ўйнаган эди.

Бу сарзаминда таникли меъмор, усталар, қурувчилар истикомат қилганлар. Жумладан, уста Баҳри, Абдурашид наққош, уста Абдурахим, Саррож, таникли давлат арбоби Яҳё Афзали ижод қилган ва умр кечирган.

МУЛЛО КАЛАНДАР. Махалла XV асрда вужудга келган. Унинг номи Гўри Амир макбарасини бунёд этишида фаол қатнашган маърифатли инсон номи билан юритилади. Махалла масжиди 1865 йилда, унинг айвони 1902-1904 йилларда қурилган. Қурилиш ишига Абдуҳолик Қурбонов бошчилик қилган, Абдуҳофиз ва Ҳожи Абдумажид Ҳолиқовлар масжид айвони қуришга қатнашдилар. Масжидга қарашли ховуз, тахоратхона, хужралар ҳам мавжуд эди.

Хунармандлар махалла аҳолисининг аксарият кўпчилигини ташкил қилади. Мисгарлар Баҳри, Кабир, Яҳё, Эсонқул бобо, заргарлар Абдужалол, Ҳамро, Абдуҳоҳад бобо, гилкорлар Урунбой, Абдурахим, Тўрақул, Жўрақул, Усмон, ганчкор Ақрам Умуров, Гайбулло Раҳматов, Исмоил боболар, авлод-аждоди билан ота-боболари меросини давом эттирдилар.

Шоир Рожи, унинг отаси шоир Ходи махалланинг фахри ҳисобланади. Таникли жаррох Аҳад Хайдаров, адлия генерали Нор Ёкубов, маорифпарвар С.Нарзиев ва З.Тошпўлатова, саноат ишлаб чиқариш ветерани А.Мухиддинов, рассом К.Амриддинов, шахмат устаси Н.Жалолов, олим М.Ахмедов ушбу махаллада истикомат қилганлар.

ДЕГРЕЗОН. XVIII-XIX асрларда ушбу махалла Самарканд шахрининг гарбий-шимолий минтақасида вужудга келди.

Махалла ҳудуди Самарканднинг ўрта аср ихота деворлари ёнида жойлашган бўлиб, унинг чегарасида Ёри девона ва Себзор мазорлари бор. Махалланинг Термез кўчасидаги аҳоли ховлилари Ёри девона мазорининг бузилган қисмида барпо қилинган.

Махалла бир неча йиллар Номозгоҳ махалласи тасарруфида эди. 60-йилларда мустақил махалла макomini олди.

Жамоанинг иккита масжиди диндорларнинг хизматини бажарган эди. Масжидлар бузилиб, унинг ўрнига савдо дўконлари, дорихона ва бошқа давлатга қаршли бинолар қурилди. Масжидларга қаршли ховузлар, таҳоратхона ва хужралар ҳам барҳам топди. Махалланинг шарқий қисмида Накшбанд тариқатининг намояндаси Жонфидонинг қабри мавжуд. Абдул Қосим Жонфидо XV асрда яшаб, Ҳазрат Хожа Ахрорнинг яқин муриди эди.

Дегрезлар оиласи махаллада кўпчиликини ташкил қилган. Бу минтақада яхчилар (музни саклаш ва миҳозларга етқизиш билан шугулланган кишилар) ҳам яшаганлар. Мурод дегрез ховлисида каттагина устахона бўлиб, уста ва халифалар дегрезлик билан шугулланган. Тишрезлик ҳам дегрезликнинг бир шакли эди. Аҳмад, Ҳамид, Шариф ва Раҳим бофандалар, Пирмуҳаммад аравадоз, Муқим ва Раҳим налгарлар, Исрофил тадбиркорлик билан шугулланиб махалланинг тарихини яратдилар.

МАСЖИДИ НАКШИН. Махалла XV- XVI асрларда вужудга келган. Масжид биноси, таҳоратхона, ховуз ва хужралар XIX асрнинг иккинчи ярмида қурилган. Бу ишда уста Абдуҳолик ва мулла Абдусаиди Аттор фаол қатнашганлар.

Махалла ҳудудида Хожа Рўшноӣ, Дониёрбек мазорлари мавжуд бўлиб, уларнинг номи тарихий манбаларда келтирилган.

Новадон ариги ёнидаги махаллада иккита сув тегирами, қулолчилик устахоналари мавжуд эди. Бу сарзаминда 400 йил муқаддам қулолчилик қасбини бошлаган Одина қулолнинг авлодлари яшаб келади. Бобонинг неваралари Усто Умар, Тўрақул, Наими қулол, Ёкуби қулол авлодлар меросини ҳозиргача қадар давом эттирмоқдалар.

Таникли гилкор Аҳад бобо, аравақаш Зайни бобо, Жума ва Тохир қасоб, тадбиркорлар А.Жалилов, О.Турсунов, С.Турсунов, маорифпарвар Пўлодов ва бошқа қасб эгалари махаллада яшаб, халққа фидойилик намунасини кўрсатдилар.

АШЎР МУҲАММАД. Махалла Самарканд шахрининг тарихий обидалари кўп ва аҳоли зич жойлашган ҳудудида XVIII-XIX асрларда вужудга келган. Унинг теваарагида Дониёрбек, Масжиди Накшин, Кўлба, Шарифхўжа, Луччаккон ва Сўзангарон-1 махаллалари жойлашган.

Махалладаги масжид, хужралар, таҳоратхона ва ховуз ҳозиргача мавжуд бўлиб, уларнинг айримлари бузилиб шахсий ховлиларга қўшилган.

Қосиблар жамоа аҳолисининг кўпчилигини ташкил қилади. Уларнинг узлуксиз меҳнати тўфайли меҳнат тақсимоти ва маҳсулот айирбошлаш жараёни асрлар давомида

ривожланиб келди.

Дурадгорлик асбобларини ишлаб чиқаришга уста Косим, Аминжон, Абдурашид, Исмадулло, Абдурозик ва Абдуқаюм аравасозлар, Жўрабой, Ёрмухаммад, Мавлон, Абдунаби кавшдўзлар, Муйин ва Наим совунгар, Усмон сангтарош, кишлок хўжалиги ташкилотчиси Н.Насимов, танikli Кози Кори Ёқуб, маърифатчилар Гафурбек ва Юнусбек Ёқубовлар билан махалла фуқаролари фахрланади.

СЎЗАНГАРОН-2. Махалла 1960 йили Самарканд тумани «23-феврал» жамоа хўжалигининг Самарканд шаҳрига чегарадош ҳудудида вужудга келди. Бу минтақада XX асрнинг 30-йилларида «Ўзбекбригада» жамоа хўжалиги жойлашган эди.

Махалладан шаҳар аригининг икки ирмоғи оқиб ўтади. Ариқларнинг юқори қисмида сув тегирмонлари ва шаршаралар мавжуд бўлиб, Шароф бобо Адхам боболар дехкончилик билан шугулланганлар.

Махалланинг биринчи номи Гулистон эди. Кейинчалик жамоага «Октябр 50-йиллиги» номи берилди. 1992 йилдан бошлаб махаллага Сўзангарон-2 номи берилди.

Махалланинг ҳудудида Самарканднинг ўрта аср калъаси, Сўзангарон дарвозаси, Ёри девона қабристони ва Сабрато мазори жойлашган. Масжид, тахоратхона, ховуз ва хужралар қурилмаган.

Ушбу сарзаминда хунармандлар истикомат қилганлар. Жумладан, Ражаб, Карим, Амри қассоблар, Насим тунуқачи, Муҳаммадқул ва Неъмат бинокорлар, Рашид ошпаз, Ақрам ва Субхон махсидўзлар билан ёнма-ён профессорлар М.Самибоев ва А.Юсупов, академик А.Адхамов ва маорифчилар М.Бозоров ва Э.Қулизода маданият ходими А.Вализода ва мураббий С.Аҳмеджонова, ҳуқуқшунослар С.Шарипова ва Ш.Бахроновлар ўзларидан эзгу ном қолдирдилар.

КОЗИ АБДУРАСУЛ. Махалла XVIII-XIX асрларда Самарканд шаҳрининг буюқ Ипак Йўли ва Регистон майдони яқинида вужудга келди.

Махалла Орифжонбой, Эски Каландархона, Боғи баланд, Шаҳрисабзи, Иброҳим Хожа жамоалари билан қадимдан чегарадош.

Масжид, ховуз, тахоратхона ва хужралар махалланинг мажмуасига қиради. Ушбу минтақада қовун бозори, шираворлик дўконлари, 4-та қарвонсарой, бакколлик расталари мавжуд эди.

Бу сарзамин шоирлар, публицистлар, олимлар, санъаткорлар макони эди. С.Айни ва Т.Зехни, академиклар М.Нарзиқулов ва И.Нарзиқуловлар, бастакор Кори Сирож Юсупов ва рақсом А.Розиков, олим А.Саиджонов ва публицист Аҳрори, ёзувчи С.Ғани ва наққош Ғ.Латипов, маорифпарвар З.Нарзуллаевларнинг ҳаёти ва ижоди шу ерда бошланган эди. Дегрез Мамараим бобо, махсидўз Исмаил бобо, бофанда Миразим бобо, шўракчи Рашид бобо, Раҳим ва Мирбақо халвогарлар, тижоратчи Абдуғафурбой ва Хожи Абдусаломбой ва бошқа хунармандларнинг авлод-аждоди шу махаллада истикомат қилганлар.

СЎЗАНГАРОН-1. Махалла XIV-XV асрларда Самарканд шаҳрининг қадимий қалъаси ва машҳур дарвозасида вужудга келган. Испаниянинг Мовароуннаҳрдаги элчиси Ръюи Гонзалес де Клавихонинг хотираларида, Заҳириддин Муҳаммад Бобурнинг «Бобурнома», Зайниддин Восифий, Абдураззоқ Самарқандий ва Ибн Арабшоҳнинг асарларида бу тўғрида талайгина фикрлар билдирилган.

Махалла ҳудудида Хожа Нисбатдор мазори, болалар қабристони мавжуд. Масжид 1893

йили Хожи Мирвафонинг хомийлигида қурилган. Унинг хужралари, тахоратхонаси ва ховузи бор эди. Сўзангарон шох кўчасининг очилиши даврида (1870 й) мазорнинг бир қисми, тахоратхона ва ховуз бузиб ташланган.

Махалланинг худудидан Буюк Ипак Йўли ўтади. Ушбу йўлдан амирлар, шоир, алломалар, савдогарлар шарқдан гарбга томон сафар қилганлар.

Ушбу тарихий минтақада XVII аср охири Зардўзи Самарканди, XIX асрнинг ёзувчиси Иброхим Журъат истикомат қилишган.

Косиблар авлоди асрлар давомида ота-боболари касбини давом эттирдилар. Усмон, Нарзи, Абдуазиз кассоблар, усто Шамси, усто Асли, усто Абдухалиллар, Насри, Шамси, Бўри новвойлар шу сарзаминнинг фарзанди эдилар.

Маорифпарварликда Ж.Бахриддинов, Р.Хамидов, Б.Тўрахўжаев ўзларидан муносиб ном қолдирдилар. Олимлар М.Самибоев, давлат арбоби Х.Самибоев, Ш.Иброхимов эл манфаати йўлида яшадилар.

ЛУЧЧАКОН. Махалла XVIII-XIX асрларда вужудга келди. Унинг масжиди XIX асрда қурилган бўлиб, бинонинг тасарруфига тахоратхона, ховуз, хужралар қирган.

Масжидни қуришда (1895) уста Юсуф ва унинг шогирдлари жонбозлик кўрсатдилар.

Махаллада оилалар авлод-авлод бўлиб истикомат қилганлар. К.Эгамбердиев, Баротов, Йўлдошев, Юсупов, Вафоевлар оилалари махалла аҳолисининг кўпчилик қисмини ташкил қилади.

Махаллада турли касб эгалари яшаганлар. Хамид бобо халвогарлик, Йўлдош бобо аравакашлик, Фозил, Карим ва Аҳмад бобо тижорат, Хикмат бобо тамаки етиштириш, Хусайн бобо сангтарошлик, Оқил ака тунукасозлик, Хикмат бобо дехқончилик билан шугулландилар.

Тарихий манбаларда махаллани Хунчаккон деб аташган. Бу ном Хон Саид Имомнинг фожиали ўлими билан боғлиқ бўлган ривоятлардан олинган.

БОГИ БАЛАНД. Махалла XV асрда вужудга келган бўлиб жамоанинг усталари, меъморлари Регистон меъморий мажмуасини барпо қилишда қатнашганлар.

Махаллада 1910 йилда Дўстматбой хомийлигида «Дўстматбой мадрасаси» қурилади.

Унинг пештоқида Шердор мадрасасининг расми кичик нусхада солинган эди. Бу сарзаминда Улугбек хаммоми, ховузи сангин ва бошқа иншоотлар қурилиб, уларнинг меъморлик безаклари ва санъати бетакрор эди.

Хозир Рассомлар Ҳазинаси ва икки қаватли турар жой биноси жойида махалла масжиди, ховузи, тахоратхонаси ва хужралар мавжуд эди. Бу муқаддас бинолар XX асрнинг 50-йилларида бузиб ташланди.

Ушбу тарихий масканда шоир Жавдан Раҳмонов, таникли уста Баҳри ва Рофе, профессор Ш.Раҳмонов, мураббийлар Қулизода Турсунов, тадбиркор Аҳтам ака, Абдурахим сиёҳкор (пойафзал тикувчи), жамоа арбоби Т.Каримов ва бошқа хурматли инсонлар истикомат қилганлар.

АБДУЛЛА КАХХОР МАХАЛЛАСИ. Махалла 1959 йили Яхчихо, Қушхонаи Кўҳна, Қандалотпазон кишлоклари таркибида вужудга келган. Ушбу кишлоклар «Ўзбекбригада», «Ўзбекистон» колхозлари тасарруфида эди. Аҳолининг таркибини 60-йилларда бузилган Растаи Нав, Таги Шўр, Боги баланд махаллаларидан кўчиб келган фуқаролар ташкил қилади.

Хар бир кишлоқнинг масжиди, таҳоратхонаси, ховузи ва хужралари бор эди. Маҳалланинг янги марказида бу каби иншоотлар барпо қилинмади. Аҳоли нўхат ковуриш, шўрданак ишлаб чиқаришга ихтисослашган. Кулол буюмлар ишлаб чиқариш Амри, Нажми, Раббим, Сирож усталар учун ота касби ҳисобланади. Муқаддасой ва Хуррам каби каштадўзларни барча танийди. Тохир ошпаз, Рустам ва Раҳим новвойлар, Ботир, Зубайд ва Мурод қассоблар, М.Вафоева, М.Қаюмова, М.Собирова мураббийлар ўз меҳнатларига муносиб обрў топдилар.

НОМОЗГОХ. Маҳалла XIX асрда ташкил топган бўлиб, унинг номи билан юритилган масжид XV- XVI асрда барпо қилинган.

Масжид Нодир Девонбегининг хомийлигида қурилган бўлиб, унинг тасарруфига ховуз, таҳоратхона, хужралар ва каттагина боғ қирган эди.

Маҳалла ҳудудида маҳаллий бойларнинг боғлари давлат томонидан мусодара қилинганидан кейин, 1928 йили суяк сил касалликлари санаторияси қурилди.

Номозгоҳ масжиди тўғрисида Бобурнинг «Бобурнома», Абу Тохир Хожанинг «Самария» асарларида маълумотлар келтирилган.

Тохир бекасамбоф, Тўракул, Насрикул мисгарлар, Шариф сартарош, Мирзиё қассоб, Зиёдулло наққош, Нарзикулов ўқитувчи, Раҳмон ва Абдулло табиб қабилар маҳаллада узок йиллар истикомат қилганлар.

Маҳаллада улуг ёзувчи Садриддин Айний, Шароф Рашидов яшаб ижод қилганлар. Хўжа Аҳрорнинг авлодлари ҳам шу сарзаминда истикомат этадилар.

ШАРИФХЎЖА. Маҳалла XIX асрнинг иккинчи ярмида шаҳарнинг гарбий қисмида вужудга келган. Унинг теварагида Қўлба, Рохат, Дегрезон, Ашўр Мухаммад, Сўзангарон-1 ва Сўзангарон-2 маҳаллалари жойлашган.

Маҳалла масжиди 1878 йилда Шарифхожа хомийлигида қурилиб, унинг тасарруфига ховуз, таҳоратхона ва хужралар қирган эди.

Жамоа ҳудудида Самарканднинг XI-XII аср қалъаси, Ёри Девона қабристон ва бошқа муқаддас жойлар мавжуд. Аҳоли асосан Самарканд туманининг Қўлба, Мўлиён ва Окмасжид кишлоқларидан кўчиб келган.

Қосиб ва хунармандлар маҳалла фуқароларининг аксарият қисмини ташкил қилади.

Шамсиддин Фаҳриддинов бинокорлик, Абдунаби бофандалик, Курбон, Саидмурод,

Бобомурод саллабофлик, А.Абдурахмонов, Мулложонов, Сайфуллаев кўнчилик,

Хўжакул, Раҳимкул телпақдўзлик, Р.Собирова, Б.Шоқирова жомадўзлик, Х.Набиева,

Т.Раҳмонова каштадўзлик, Мулло Умар, Нурулло ва Абдулло халвогарлик, Акрам,

Абдукарим сартарошлик, Муҳиддин тунуқасозлик, А.Шуқуров аравақашлик билан оила тебратиб маҳалла тарихига асос қўйдилар.

КАЛАНДАРХОНАИ КЎХНА. Самарканд шаҳрининг гарбий минтақасида XV асрда маҳалла вужудга келди. Ушбу сарзаминда қабристон бор эди. Унинг теварагида каландарлар истикомат қилишган. Улугбек мадрасасини қуришда унинг атрофини очиш учун қабристонни бузиш ва каландарларни кўчиришга тўғри келди. Аҳолининг кўпчилик қисми Каландархона маҳалласига кўчирилади. Қабристонни зиёрат қилиш учун келган ўзбек тилида сўзлашувчи сайёҳлар маҳаллий аҳолидан каландарларни сўраганда, улар «бу эски каландархона» деб жавоб берганлар. Ўша вақтдан бошлаб маҳалла ана шу ном билан юритилди.

50-йилларда кабристон ва унинг худудидаги хонакоҳ бузиб ташланди. 30-йилларда бу минтақада янги мактаб биноси қурилди. 2006 йилда мактаб биносини бузиш жараёнида унинг остидан қабр ва макбаралар топилди.

Маҳалла худудида масжид, хужралар ва таҳоратхона ва ҳовуз бор. Бу минтақада тўртта кўл ҳам мавжуд эди. Бинобарин бу жойни Тўрткўл деб атаганлар.

Маҳалла аҳолиси турли касб билан шугулланиб келган. Абдурасул қарвонбоши, Оламкул саройбон, Хўжакул ва Барот тадбиркорлар, маорифчи Офтобхон Тоҳирова, давлат арбоблари Р.Сатторов ва Р.Хайитов, Иноят бобо халвогар, Асади харбуза, Солех бобо табиб ва бошқа хунармандлар маҳалладошларнинг фахри ҳисобланади.

ШАРК (ЯХУДИЙЛАР). Маҳалла XVIII асрда вужудга келган. Жамоа Самарканд шаҳрининг мустақил этник тизими ҳисобланган. Унга қалонтар (оксокол) лавозимига сайланган нуфузли инсон раҳбарлик қилган эди.

Шарк маҳалласи Чоқардиза, Шох Қаш, Чанговли, Жўғихона, Оби Машҳад, Муборак ва Имом Восе жамоалари билан чегарадошдир.

Бу сарзаминда аҳоли қосибчилик билан шугулланган. Улардан шоир Зебохон, Расиби (XVII-XVIII), артистлар Боруҳи Қалхот, Леви Бобохонов, М.Толмасов, Г.Муллоқандов. Я.Ғадоев, шоир Ю.Қураев, рассом Ю.Элизаров ва б. машҳур бўлган.

БОЛОИ ҚАЛЪА. Маҳалла XVII-XVIII асрларда ташкил топган. Унинг худудида Самарқанднинг ўрта аср қалъалари, Хўжа Аҳрор дарвозаси, Новадон ариғи, Себзор мазори, авлиёлар қабри жойлашган, Мулло Қаландар, Масжиди Нақшин, Дониёрбек, Чақар ва Дарвозаи Хўжа Аҳрор маҳаллалари жамоага чегарадошдир.

XIX асрда маҳалла Дарвозаи Хўжа Аҳрор ва мулло Қаландар маҳаллалари тасарруфида эди. Ўша йилларда аҳоли ўз маҳалла масжидини барпо қилиб унга Масжиди боён (Бойлар масжиди) номини бердилар. Кейинчалик бу масжид бузилиб, янги масжид биноси қурилади. Унинг таркибида таҳоратхона, хужралар ҳам бор эди. Бу масжид ҳам бузиб ташлангач, унинг ўрнида чойхона қурилди.

Маҳаллада қосиб ва хунарманд оилалар истикомат қилганлар. Саид заргар, Ақрам бешиқсоз, Хайдар сартарош, Жўракул ва Хайдар ишқорпазлар, Раҳим халвогар, Мухаммадул новвой, Амонбой тадбиркор, маорифпарвар М.Ғиёсов, савдо-тижорат ташкилотчиси С.Баҳриддинов ва бошқа касб эгалари маҳалланинг асил фарзандлари ҳисобланади.

ДАРВОЗАИ ХОЖА АҲРОР. Маҳалла Самарқанднинг қадимги дарвозаларидан бирида жойлашган. Бу минтақада Себзор қабристонини, Жонқидо хазратларининг қабри, Хожа Рушнотининг муқаддас қадамжойи, Новадон ариғи ва Қоризгоҳ қаби тарихий ва археологик масканлар жойлашган.

Маҳалланинг Дарвозаи Берун ва Масжиди боён қаби масжидлари, уларга қарашли ҳовузлар, таҳоратхона ва хужралар бор эди. Бу иншоотлар XX асрнинг 40-50 йилларида бузиб ташланди.

1912 йилда шаҳар губернаторининг қарори билан масжиднинг ёнидан булок суви қўча ёқасига чиқарилиб, тошдан охур ўрнатдилар. Улов ва пиёда йўловчилари булок сувидан фойдаланганлар.

Маҳаллада сомон, ўтин ва мева билан савдо қилувчи бозор мавжуд эди. Самарқанд шаҳрида илк вино цехи ҳам шу минтақада қурилди.

Махалла фукарolari кoсиб ва хунармандлар билан фахрланадилар. Тўра ва Килич аравасозлар, Кодир, Усмон сартарoшлар, Бахри совунгар, Умар дарвозабон, Тошпўлат бoбo винoпaз, шoир Гулхани, маорифпарвар Х.Юнусов ва Б.Саломов каби таникли шахслар баракали умрини ана шу сарзаминда ўтказганлар.

ДЕВОРИ КЎНДАЛАНГ. Махалланинг номидан маълумки, бу минтақада Девори Киёмат калъаси мавжуд бўлиб, у қадимда барпо қилинган. Махаллий ернинг нотекис бўлганлиги боис калъа бир текис қурилмаган экан. XX асрнинг 30-йилларида калъанинг қолдиқлари қолхоз майдонларига айлантирилади.

Махалла ҳудудида каттаю-кичик мазорлар бор. Жумладан «Хафт додарон» мазори кўпчилигини муқаддас жойига айланган.

Бу сарзаминда иккита масжид-Урганжи ва «Масжиди Санги қалон» мавжуд эди.

Масжидларга қаршли таҳоратхона, ҳовуз ва хужралар бузилиб кетди.

Машхур усталар ва наққошлар Муқум бoбo Вали, санъаткорлар А.Зубайдуллаев ва С.Шуқурова, жамоат арбoби Яхъё Афзали, уста дехқонлар Мулло Бахри, Хотам ака, маориф жонқуярлари М.Нарзиев, А.Сайфиқдинов, олимлар А.Ахтамов ва Б.Рустамов ана шу заминда истиқомат қилиб, эл хизматини адо этганлар.

САДРИҚДИН АЙНИ. Таникли тожик ёзувчиси номи билан юритилган шoх қўчанинг бошланишида 1970 йили вужудга келган махалла тасарруфида Тути Худойи, Хазорбоғ қишлоқлари бор эди. Унинг ҳудудида Дамдаржўш қабристони ва масжиди мавжуд эди. Уста Абдусаттор хомийлигида Эшонқишлоқ, Тути Худойи ва Мўлиён қишлоқларида ўрта масжид қурилади. Аммо маққур муқаддас жойлар 30-40 йилларда батамом бузилиб кетди.

Чархипалақчилар, шу махалланинг асил фарзанди эдилар. Уста Гани ва уста Зиё соҳанинг зукко мутаҳассислари эдилар. Халвогарлар Азим ва Саид бoбo, Узoқ, Умар ва Салоҳиддин миҳгарлар, Облоқул ва Эргаш сандиксозлар, Миробод бoбo мўқидўзлар, Розик ва Парда галтақбофлар, Пўлат oшпаз, Исрофил ва Исроил қассоблар, А.Хақимов (маорифчи) каби шахслар махалладошлар қалбида абадий муҳрланиб қолган.

РОХАТ. Махалла XVII-XVIII асрларда Самарқанд шахрининг Самарқанд тумани билан туташган минтақасида вужудга келган.

Унинг ҳудудида шахар ариги, Ёри Девона ва Себзор қабристони мавжуд бўлиб, Термез қўчаси Буюқ Ипак Йўлининг марказида жойлашган. Бундан ташқари, махалла чегарасидан Хожа Абди Берун қабристони томон қурилган қадимий Марв номи билан машхур шoх қўча ҳам бор.

Махаллада масжид, хужралар ва таҳоратхона мавжуд эди. Бу иншоотлар 30-йилларда бузилиб кетди. Шаҳарликларга хизмат бажo қелтирган Қўш тегирмонлар ҳам ана шу сарзаминда эди.

Махалла Мўлиён ва Номoзгоҳ махаллаларига қўшилди ва кейинчалик мустақил жамоага айланди. Унинг ҳудуди қўшни «23 феврал» ва Қуйбишев номи қолхоз майдонлари ҳисобидан қенгайтирилди.

Ушбу минтақада 20 дан қўп хунармандчилик қиллари мавжуд эди. Наби ва Бахри қавшдўзлар, Қорабой боқанда, Мажид маҳсидўз, Файзи қилқор, Асли ва Мирбoбo

заргарлар, Зоҳид ва Ҳамрокул налгарлар, Раҳмат ва Салоҳ бакколлар, Муйин ва Зиё халвогарлар, Ҳожи фонусчи, Ҳолик муаллим сингари инсонлар халол меҳнат туфайли абадий ном колдирдилар.

ХОНСАИДИМОМ. Махалла Самарканд шахрининг тарихий обидаларига бой минтақасида вужудга келган. Унинг ҳудудида Новадон тарихий ариги, Гўри Амир комплекси, Оксарой ва Рухобод жойлашган.

Махаллада араб лашкарбошиси Ҳолид ибн Валид, тасаввуф тарикатининг йирик намояндлари Саид Аҳмад Вали, шайх Аттори Валиднинг қабрлари бор.

Хонсаидимом қорахитой қавмига мансуб шахс бўлиб, жомеъ масжидида гайридинлар томонидан ўлдирилган ва шу ерда дафн этилган.

Махалла аҳолиси ўртасида қосиб ва ҳунарманд оилалар қадим замондан яшаб келадилар. Одина, Турсун, Умар, Наими куллоллар, Ортик, Шукур заргар, Зиё ва Абдухамид гилкор, Ашўр шоҳибоф, Ёдгор налгар, Тўракул дурадгор, Султон доирасоз, Мухтарам опа каштадўз, Норбой қассоб шулар жумласидандир.

Таникли шоирлар Мулла Монеъ ва Мунъим (XVII аср), маърифатпарварлар Мулло Саъдулло ва Лутфулло, ёзувчи ва таржимон Қибриё Қахҳоровалар ўз ижодий фаолиятларини ана шу заминда бошлаганлар.

Жамоат арбоблари Султон Исрофилов, ҳуқуқшунослар Курбон Содиков ва Бозоркул Ҳайдаров, Муҳаммаджон Умаров сингари жонқуяр инсонлар ватан учун хизмат қилишни фуқаролик бурчи деб яшадилар.

ГАФУР ГУЛОМ МАХАЛЛАСИ. 1960 йилларда Самарканд шахрида қурилиш ва ободонлаштириш ишлари бошланиб Ҳавзи Сангин, Боги баланд, Аллофи, Тўқумдўз, Мотрид, Лаби гор, Булбулак махаллалари барҳам топди. Аҳоли Самарканд туманига қарашли Қенжа ёғчи, Яхчиҳо, Қандалотпазон, Қушхонаи Қўхна қишлоқларида янги ҳовли-жой қуриб яшай бошладилар. Натижада 1967 йили махалла барпо бўлди. «Қизил Октябрь» қолхозии ҳудудида аввал Мулиён-1 ва Мулиён-2 махаллалари вужудга келди. Кейинчалик ана шу махаллалар таркибида Қаландархона, Г.Гулом, Ҳамза, Х.Иброҳим, Қўшқинор, Қохат ва С.Айни махаллалари вужудга келди.

Ҳар бир қишлоқнинг ўз масжиди бор эди. Масжидларни қуришда усто Абдулқайз, Қобил ақаларнинг ҳиссаси қатта эди.

Бу сарзаминда талайгина қосиблар яшаганлар. Жумладан, Зиё ва Абдугани қархипалақчилар, Қенжа ёғчи, каштадўзлар Қ.Қустамова ва С.Қозикова, таникли бастакор Набиқон Ҳасанов ва Р.Ҳамроқулов, саноат ташкилотчиси Б.Ҳамроқулов, шоир Қалим Қенжа ва бошқа ижодқорлар умр кечирганлар ва айримлари фаолият қўрсатиб келадилар.

ҲАЛИФА ИБРОҲИМ. Махалла Самарканднинг қадимий минтақаларидан бирида вужудга келган. Унинг ҳудудида Ҳожа Абди Қарун, Сулфа Қабутак, Ҳалифа Иброҳим ва Қистамазор қабристонлари, Жўйи Қаштак ва Мўлиён қаби тарихий жойлар ва қишлоқлар мавжуд.

Ҳалифа Иброҳим тасаввуф тарикатининг арбоб бўлиб, унинг муридлари Афғонистонда ҳам яшаганлар. Афғонистон шоҳи Абдурахмонқон ўзини Х.Иброҳимнинг муриди санаб, 1860 йили шайқнинг қабрини таъмирлагани, унда гумбаз ўрнатгани фикримизнинг далилидир.

Маҳалла «Ўзбекбригада», «Кизил Октябр» ва «Комсомол» колхозлари ҳудудида ХХ асрнинг 60-йилларида ташкил топган. Жамоа тасарруфидаги саккиз ховуз, тўрт масжид ва уларга тегишли хужралар ва таҳоратхоналар 70-йилларда бузилиб кетди.

Маҳаллада хунармандлар авлод-авлоди билан яшаганлар. Зиё ва Гани усталар, Тўйчи қавшдўз, Ҳаким ва Ражаб чорвадорлар, милиция ходими И.Шарипов, хотин-қизлар ҳаракати ташкилотчиси И.Шарипова, табиб Ж.Исаев, ўқитувчи Х.Бокиева ва бошқалар маҳалла тарихида ном қолдирдилар.

КЎЛБА. Маҳалла Самарканднинг қадимги қалъаси, Хўжа Ахрор ва Сўзангарон дарвозаларига туташган жойда вужудга келган.

Маҳалла чегарасида қадимги Ёри Девона, Себзор қабристонлари, Дониёрбек мазори, Новадон ариги жойлашган. Самарканд туманининг Қўлба ва Андижони қишлоқларидан қўчиб келган.

Аҳоли турли касб билан шугулланган. Уларнинг орасида Кули, Шариф бобо аравақашлар, уста Худойкул бобо, Эргаш ёғчи, Гулом қасоб, Бобомурод қўнчи, Тўракул бўёқчи, Узок ва Ахрор этиқдўзлар, жамоат арбоби А.Норбоев, Тошқанди бобо тадбиркор, маорифчилар С.Марупов ва Ф.Сирожева, профессор Х.Каримов шу сарзаминнинг асил фарзандларидир.

Масжид биносини қуришда Хожи Маъдихўжанинг хиссаси катта. Бу инсон ўз маблағи ва фуқароларнинг ҳашари билан маҳалла масжидини, хужралари ва таҳоратхонасини барпо қилишда бевосита қатнашди. 1950 йилларда масжид давлат тасарруфига ўтқизирилиб унга тегишли бинолар ва ховуз бузиб ташланди.

КИРЧА. 1985 йили Самарканд туманига қаршли Боги баланд қишлоқ шўроси ва Боги майдон қишлоғига қаршли минтақаларда янги маҳалла ташкил топди. Унинг ҳудудида М.Улугбек асос қолган расадхонанинг Қўҳак тепалигининг давоми, Галаосиё, Афросиёб шаҳарчасининг чегараси мавжуд. Маҳаллада Ҳазрат Дониёр қабри ҳам бор.

Бу минтақани тарихий манбаларда Мирохури ва Боги Накши Жаҳон деб ёзилган. Амир Темур бу ерда от ва бошқа уловларни сақлайдиган охур қурдирган. Кейин М.Улугбек боғ яратиб, унинг супасини мрамор тошлар билан безаб, уларга юлдузлар нақшини қолдирган экан.

Маҳаллада масжид ва унга тегишли бўлган бошқа зарурий бинолар мавжуд эди. 30-йилларда масжид биноси қаровсиз қолди ва кейинчалик бузилди.

Қадимдан қосиблар бу масқанда истикомат қилганлар. Муродкул, Ўрун ва Гани лажомдўз ва тўқумдўзлар, Жума қамчинбоф, Максуд ва Ориф қавшдўзлар, Амон ва Раҳим қўнчилар, Мелик ва Иброҳим темирчилар, Қобил ва Наби дурадгорлар, Саттор халвогарлар, Мансур баққол, Бўрикул жувозқаш, Эсон мисгар, Эргаш ва Саидмурод қасоблар, Исом ва Фозил новвойлар, Яҳё ва Воҳид тунуқасозлар, Бекмуҳаммад телпақдўз, жами 19 касб эгалари яшаган.

ОБИ МАШҲАД. Маҳалла Самарканд шаҳрининг шарқий-шимолий қисмида жугрофий тузилиши нисбатан ноқулай жойда вужудга келган. Унинг ҳудудидан Оби Машҳад ариги ва унга қуйиладиган бошқа катта ва қичик ариқлар оқиб ўтади.

XV асрда маҳалла чегарасида Шайхлар (кейинча Амиробод деб аталди) маҳалласи ташкил топди. ХХ асрнинг 30-йилларида қўн заводи ва «Хужум» фабрикаси барпо қилиниб, маҳаллага тегишли қабристон ва турар жойлар бузилади.

Шайхлар маҳалласида масжид ва ҳовуз қурилган эди. Унинг марказидаги Майдони Лаълда фуқаролар сайил ва хайит байрамларини ўтказишга одатланган эдилар. Маҳалланинг фахри бўлмиш қосиблар авлоди яқин йилларгача фаолият кўрсатиб келдилар. Шермухаммад, Ёрмухаммад ва Мирмухаммад эгарсозлар, Султонхон этиқдўз, Маъруф заргар, Мухторхон нонвой, саноат ишлаб чиқариш илгорлари А.Султонов, Х.Султонова, М.Нумонов, маорифпарварлар Мухташамхон, табиблар Муқаддасхон ва Султонхон, дуохонлар Гуломхон ва Эшони Алихонларни маҳалладошлар унутмайдилар.

ОРИФЖОНБОЙ (ЗАРДЎЗОН). Маҳалла XV-XVI асрларда вужудга келди. Маҳалланинг аввалги номи Зардўзон бўлиб, аҳоли зардўзлик билан шугулланган. Ана шундай инсонлардан бири Саидқамол (1657 й) бўлиб Фитрати Зардўз адабий таҳаллуси билан асарлар ёзган. Зардўзнинг «Голибу матлуб» достони тўғрисида Малехо Самарқандий ўз асарларида ёзган эди.

XVIII асрда тошкентлик тадбиркор Орифжонбой бу минтақада иккита масжид солдиради. 30-йилларда маҳаллий зиёлилар (Кори Исмат) бошчилигида болалар қабристонини текисланиб, бошланғич мактаб, бог ва дам олиш майдони барпо қилинди. Маҳалла зиёлилари билан Саидахмад Васлий, Сиддиқи Ажзи каби маърифатпарварлар халқнинг саводини чиқаришда фаолият кўрсатганлар.

Бу сарзаминда талайгина олимлар ва ёзувчилар яшаб ижод қилдилар. Обид Исмати, Аъзам Шаҳиди, Ходизодалар сулоласи фан ва маданиятнинг равнақи йўлида фидойилик кўрсатдилар.

Қосиблар сулоласи аҳолининг кўпчилигини ташкил қилади. Каюм этиқдўз, Қарим қилкор, Ҳасан новвой, Тошқул бодхон, Болта ошпаз, Амин маҳсидўз, Нарзулло пичокчи, Нарзикул аравадоз, Насим халвогар, Амини темирчи каби ҳунармандларнинг номини ҳозиргача маҳалладошлар эслайдилар.

ХАЛИФА ЛАЪЛИБЕК. XVII-XVIII асрларда вужудга келган маҳалла сиёҳкорлар (этиқдўзлар)нинг пири номи билан юритилади.

Маҳалланинг масжиди тошкентлик бадавлат шахс Дўстматбойнинг қорвачилиқдан олган бир йиллик даромадидан барпо қилинади. Бой яна кўшни Баландқўпрук маҳалласи масжидини ҳам ўз маблағидан бунёд этган экан. Х.Лаълибек масжидини баъзилар Эшонмасжид деб юритадилар. 1966 йила фуқаролар ихтиёрига берилди. Ушбу маҳаллани баъзи адабиётларда Фони маҳалласи деб атайдилар. Ҳозирги 27-сон ўрта мактаб жойида Фон (Панжакентнинг қишлоқларидан бири)дан кўчиб келган муҳожирлар яшаган эди. Ана шу қишлоқ номи билан юритилган жамоа кейинчалик Х.Лаълибек билан алмаштирилади.

Маҳаллада Маҳдуми Аъзам авлодидан бўлган бир неча оила истикомат қилади. Шулардан бири Халифа Саид Абдулқосимхон бўлиб, нақшбанд тариқатига эътиқод қилган экан. Бу шахсни баъзилар эшонимиён деб атаганлар.

Бу тарихий масканда қосиблар авлоди асрлар давомида яшаб меҳнат қилганлар. Мажид, Исом, Маъди маҳсидўзлар, Қобил ва Жамол усталар, Кори Ҳусени Саррож (лажом тикувчи), Мардон мисгар, Мамадул сандиксоз, Исмадулла сартарош, Сайфуллахон ва Мардон бофандалар, Наби ва Раззоқ қассоблар, Тўрақулов муаллим, М.Атоев олим ва бошқа ўнлаб қосиб ва зиёлиларнинг номини келтириш мумкин.

ОЙСАВАТ. XIV асрда вужудга келган бу махаллада Самарканд тарихшунослигида маълум бўлмаган бир неча тарихий мукаддас жойлар мавжуд. Жумладан, Чилдухтарон, Махсум девона, Шохкосим, Анвари озари мозорлари шу минтақада жойлашган. Яна фукарлар ўзлари учун ховлилар барпо қилган жойларни «Бузрукворлар чорбоғи» деб юритадилар. Махалла масжиди иккинчи жаҳон урушигача мавжуд эди. Унинг хужралари, тахоратхоналари бузилиши билан халқ қурилиш материалларини ўзлаштириб олдилар.

Турли касб эгалари бу масканда ота-боболари меросини сақлаб келадилар. Хожибойбачча тадбиркорликда уста инсон эди. От савдоси билан шугулланган бойнинг Афғонистон ва Эрон, Марказий Осиё бозорларида кўпгина мижозлари бор эди. Мирэхсон дўппидўз, Бахриддин махсидўз, Каюм этикдўз, Махтобой, Махкамбой паранжидўз, Мелик ва Тохир кассоблар, Робия опа новвой, Курбон халвогар, Самад ошпаз, Насим чармгар, Боборахим ашулачи каби хунарманд ва санъаткорлар эл ардоғида яшадилар.

КАЛАНДАРХОНА. Махалла Самарканд шахрининг жанубий-шарқий минтақасида XV асрда вужудга келган. Бу сарзаминда асосан ислом динининг яссавия тарикатига мансуб бўлган рухонийлар истикомат қилганлар.

Абу Тохир Хожанинг «Самария» асарида ёзишча, Хазрат Хожи Сафо бобонинг мозори ва унинг номи билан юритилган каландарлар қабристони мавжуд. Бу тарихий шахс Муҳаммад пайгамбарнинг қулоҳ ва жандасини Хожи Абдурахмон бобо каландардан мерос олиб қийганлар. Бу зотдан кейинги асрларда жами 39 таникли каландарлар бу анъанани давом эттирганлар. Хожи Сафо бобонинг беш фарзанди бўлиб, улардан Ражаб номли ўғли пешқадам диний арбоблардан эди. Рум ва Мисрда ўз маблағидан бир неча тақялар (диний бинолар) солдириб Кохирада оламдан ўтган.

Тарихий манбаларда «Бу минтақада Хожа Муҳаммад Фазлий «Шақикий Балхий мозори» шаҳар дарвозаси бўлган ва ўтган замонларда «Фирўза дарвозаси» деб аталадиган Каландархона дарвозасининг ичида» деб ёзилган. (51-бет).

МИРЗО УЛУГБЕК. Махалла Самарканд шахрига чегарадош Самарканд туманининг Гулистон жамоа хўжалиги ҳудудида 1977 йили ташкил топди. Жамоанинг умумий майдони 20 гектарни ташкил қилиб, Кўл, Темирчи, Навбоғчиён, Бекхо, Хаймари Боло, Хаймари поён, Лолазор махаллалари билан қўшнидир.

Абу Тохирхожанинг «Самария» асарида 7 махаллага қўшни қишлоқларда, хусусан, Кўл махалласида араб лашкарлари Қутайба бошчилигида 7 ой тайёргарликдан сўнг Самаркандни ишғол этган. Ана шу даврда «Кўли моғиённи» барпо қилиб, бу сарзаминда истехкомлар, боғлар, сув иншоотлари ва йўллар бунёд этганлар.

Махалланинг ҳудудида Чилдухтарон қабристони, Камолиддин авлиё мозори каби мукаддас қадамжолар мавжуд. Камолиддин авлиё номи билан юритилган масжид шўролар даврида бузилди. Масжидни тиклаш ва ишга туширишда профессор Турсун Холматовнинг хизмати катта.

Махаллада талайгина меҳнат фахрийлари, таникли уста ва меъморлар истикомат қилдилар. Бойкўнгир космодромининг қурилишида фаол катнашган Хасан бобо Жўракулов, Каттакўргон сув омбори ва Фарход ГЭСи қурилишида катнашган Аҳмад бобо Рўзиев, Ўзбекистоннинг полвонлари Алимардон, Шариф, Абдулло акалар шулар жумласидандир.

Махаллани олимлар жамоаси деб айтишларига асос бор. Академик Б.Ширинкулов,

проф.Н.Турниёзов, Т.Холматов, Ж.Пиримкулов, таникли рассом Э.Мухаммадиев жами 13 миллат вакиллари истикомат килаётган фукаролар билан ахил фаолият кўрсатмоқдалар.

Махалланинг Турон, Турон-1, профессорлар Лолазор, Бобур, Махзуна, Кори Сирож, А.Яссавий, Жалол Жўраев номли кўчаларда 504 оила, жами 2376 минг ахоли билан мустақилликка шукрона айтиб яшамокдалар.

Хуршед Самибоев